

MAŁA ARCHITEKTURA – WAŻNY AKCENT ZAŁOŻENIA PRZESTRZENNEGO ŁAZIENEK KRÓLEWSKICH

Magdalena Janicka

Pracownia Projektowa Grupa AT, Warszawa
magdalena.janicka@yahoo.pl

Streszczenie. Łazienki królewskie w Warszawie wyróżnia mnogość form małej architektury. Stanowią one umieszczony w sercu miasta zakątek historii polskiej kultury i sztuki wpleciony w scenę krajobrazowego ogrodu. Przejrzysty, inspirowany przyrodą układ przestrzenny ogrodu silnie akcentowany jest przedstawieniami rzeźbiarskimi i formami małej architektury – mosty. Zarówno przedstawienia rzeźbiarskie, jak i formy mostów stanowią uzupełnienie kompozycyjne całości założenia. Czerpiący natchnienie ze sztuki antycznej, chińskiej najznamienitsi artyści tworzyli tu dzieła, które harmonizując z otoczeniem przemieniły park w miejsce posiadające nie-
możliwą do wydzielenia na poszczególne elementy całość o symbolicznym i duchowym wymiarze.

Słowa kluczowe: Łazienki królewskie, mała architektura, rzeźba, most, kompozycja

WSTĘP

Łazienki królewskie w Warszawie ze względu na zachowane w nich zabytki, oryginalne elementy układów przestrzennych oraz usytuowanie w sercu miasta stanowią wartość artystyczną i zabytkową zarazem. Są miejscem odpoczynku, kontemplacji, miejscem obcowania z muzyką, sztuką. Jako zakątek historii kultury polskiej pełnią istotną rolę dydaktyczną. Mała architektura stanowi silny akcent zarówno wewnątrz ogrodowych, jak i otoczenia budynków i pawilonów. Kompozycyjne powiązania rzeźby, mostów, budynków w krajobrazowym układzie przestrzennym założenia pałacowo-parkowego stanowi o jego wysokiej wartości zarówno zabytkowo-historycznej wyrażonej postacią pomnika historii, jak i wartości identyfikacyjnej.

RZEŻBA

Rzeźba w Łazienkach Królewskich oparta jest głównie na wartościach przestrzenno-plastycznych. Porusza ona tematykę mitologiczną, historyczną i oby-

czajową. Przedstawia sceny, postacie i symbole. Często przedstawienia z mitologii antycznej dotyczą przeważnie bogów i postaci sprzyjających człowiekowi, związanych swoją działalnością z przyrodą na tle której ujmowane były jako jej naturalna część składowa [Majdecki 1969].

Elementy rzeźbiarskie akcentują widoki w parku, naprowadzają wzrok, zatrzymują go lub prowadzą w innym kierunku, rozbudzając wyobraźnię. W połączeniu z naturalnym pięknem założenia krajobrazowego stanowią indywidualne dzieła sztuki, które dzięki zmianom scenerii krajobrazu nabierają za każdym razem innego wyrazu. Przedstawienia rzeźbiarskie głównie figuralne, nawiązywały zarówno treściowo, jak i kompozycyjnie do otoczenia budowli lub określonego fragmentu ogrodu.

Na umiejscowienie elementów rzeźbiarskich wpływał znacząco charakter miejsca w ogrodzie. Rzeźby w Łazienkach królewskich rozmieszczone były głównie w powiązaniu z budynkami i ich otoczeniem. Wnętrza ogrodowe zdobione były bogactwem elementów rzeźbiarskich jako nawiązanie do układu wnętrza pałacowych.

Rzeźby występują w największym skupieniu w otoczeniu najbardziej reprezentatywnych budynków – Pałac na Wodzie, Stara Pomarańczarnia, Biały Domek oraz w otoczeniu amfiteatru. Ustawiane były symetrycznie, celem podkreślenia układu ważniejszych kierunków kompozycyjnych (ryc. 1).

Ryc. 1. Widownia Amfiteatru, Łazienki królewskie, Warszawa (fot. M. Janicka 2011)

Fig. 1. Amphitheatre auditorium, „Łazienki królewskie”, Warsaw (phot. M. Janicka 2011)

Charakterystyczne dla elementów rzeźbiarskich Łazienek są rzeźby figuralne, zwierzęce oraz wazy ogrodowe. W parku nie spotkamy tak charakterystycznych dla sentymentalizmu monumentów w postaci sarkofagów, urn czy nagrobków. Największą rolę w upowszechnieniu rzeźb w ogrodzie łazienkowskim odegrali Bridgeman i Kent [Majdecki 1969].

W ogrodzie łazienkowskim poza rzeźbami nawiązującymi do antyku czy symboli spotykamy rzeźby przedstawiające ludzi zasłużonych dla kraju i narodu, na polu nauki, pracy społecznej, sztuki i literatury (ryc. 2). Upamiętnienie tych zasług ma duże znaczenie edukacyjne zwłaszcza w wyniku powiązania rzeźby z otoczeniem – rezydencją królewską [Kwiatkowski 2000].

Ryc. 2. Pomnik Henryka Sienkiewicza, Łazienki królewskie, Warszawa (fot. M. Janicka 2011)

Fig. 2. Monument: Henryk Sienkiewicz, „Łazienki królewskie”, Warsaw (phot. M. Janicka 2011)

W parku spotykamy zespoły rzeźbiarskie przedstawiające postaci królów w tzw. Rotundzie pałacu łazienkowskiego oraz brązy portretowe wybitnych Polaków.

Układ wyspy pałacowej cechuje silne nagromadzenie elementów rzeźbiarskich. Podkreślają one wagę miejsca i jego znaczenie w całości założenia układu przestrzennego, zwiększają jego czytelność, potęgują walor kompozycyjny jako ośrodka głównego i dominanty. Rzeźby na tarasie wraz z rzeźbami na pałacu tworzą jedną całość kompozycyjną. Uwydatniają one osiowy układ pałacu,

ustawione są symetrycznie i w kompozycyjnym powiązaniu z nim. Mają one głównie wydźwięk plastyczny. Powiązanie kompozycyjne rzeźby z architekturą pałacu i otaczającą przestrzenią ogrodu jest odpowiednikiem wielkiej roli i znaczenia rzeźby w ukształtowaniu wnętrza pałacowych przeniesionych na zewnątrz budynku.

W pałacu i jego otoczeniu obok rzeźb figuralnych przedstawiających alegorie czterech pór roku, czterech części świata i czterech żywiołów spotkać można rzeźby Marsa i Minerwy, a także popiersi cesarów rzymskich zdobiących mosty arkadowe. Głównymi rzeźbami na tarasie południowym przed pałacem są dwie dynamiczne figuralne rzeźby na cokole usytuowane po bokach fontanny. Jest to Nimfa chwytająca winne grono z ręki satyra oraz Hermafrodyta odtrącająca Salmacydę. W narożnikach południowych tarasu znajdują się dwie alegoryczne figury przedstawiające Wisłę i Bug (wykonane przez Ludwika Kaufmana) [Majdecki 1969]. Od południowej strony w bezpośrednim sąsiedztwie Pałacu na Wodzie znajdują się marmurowe rzeźby oparte na wzorach antycznych. W linii schodów prowadzących do pałacu ustawiono dwie wazy ozdobione figurami syren i delfinów (ryc. 3). Obok waz w bocznych aneksach wyżej położonego tarasu znajdowały się dwie rzeźby figuralne, których autorem był Le Bruno.

Ryc. 3. Waza, Łazienki królewskie, Warszawa (fot. M. Janicka 2011)

Fig. 3. Vase, „Łazienki królewskie”, Warsaw (phot. M. Janicka 2011)

Były to Bachantka z tamburem i małym amorkiem u nogi oraz tańczący Faun wykonany według antycznego wzoru z Villi Borghese. Miejsce ich usytuowania wyznaczają przecięcia dwóch osi: osi środkowej – skrzydeł pałacowych i osi poprzecznej przebiegającej przez przedsionek w korpusie głównym. Obie rzeźby figuralne i wazy zostały postawione po końcowej rozbudowie pałacu zamiast dawniej stojących w tym miejscu rzeźb Marsa i Merkurego oraz Apollina i Wenus. Mars i Merkury oraz Apollo i Wenus stanęli po obu stronach pałacu w równej z nim linii dla oddzielenia tarasu południowego od ogródków kwiatowych po bokach pawilonu łazienki w 1784 r. Aktualnie Apollo i Wenus znajdują się przy wejściu na schody prowadzące do Pomarańczarni [Kwiatkowski 2000].

Północna strona pałacu analogicznie do południowej akcentowana jest rzeźbami. Są to rzeźby walczących gladiatorów (wykonane wg figur gladiatorów z Villi Borghese) oraz dwa lwy. Rzeźby te wraz ze schodami do wody wyznaczają ważne kompozycyjnie miejsce w całości elewacji północnej. Wcześniej w roku 1779 r. rzeźby te znajdowały się przy wejściu do Promenady królewskiej od strony pawilonu Łażni [Majdecki 1969].

Dużym skupieniem form rzeźbiarskich charakteryzował się również amfiteatr zwany teatrem na wyspie. Zarówno scena, jak i widownia były bogato zdobione elementami rzeźbiarskimi. Charakterystyczny dla tej budowli był zespół rzeźb wieńczących amfiteatr. Nawiązują one do najwybitniejszych dramaturgów świata.

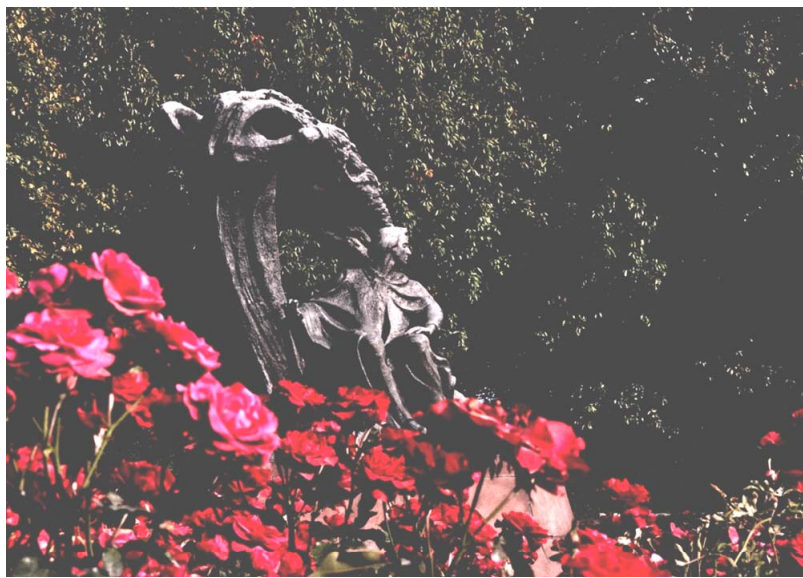

Ryc. 4. Popiersia cesarów rzymskich, Łazienki królewskie, Warszawa (fot. M. Janicka 2011)

Fig. 4. Busts of Roman emperors, „Łazienki królewskie”, Warsaw (phot. M. Janicka 2011)

Bogactwem rzeźby charakteryzuje się również ogród przy Starej Pomarańczarni. To właśnie tutaj stworzono galerię rzeźby na wolnym powietrzu oddzieloną grubym murem ogrodzenia od reszty założenia. Ogród rzeźby zachwyca

niegdyś zdobiacymi galerie kolumnowe Pałacu na Wyspie, popiersiami cesarów rzymskich (ryc. 4). Od kilkunastu lat znajdują się tu rzeźby symbolizujące Wisłę i Bug niegdyś zdobiące naroża tarasu południowego Pałacu na Wyspie. W ogrodzie ponadto znajdują się dwa marmurowe sfinksy i osiem wazonów.

Ryc. 5. Pomnik Chopina, Łazienki królewskie, Warszawa (fot. M. Janicka 2011)

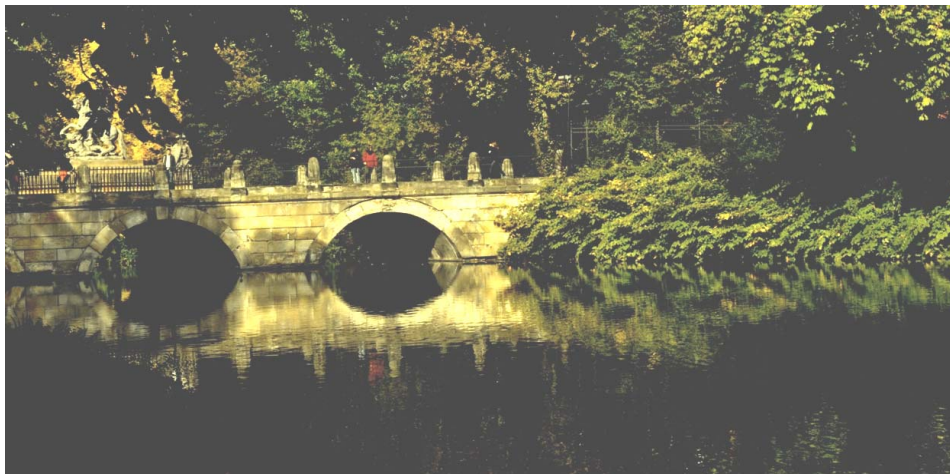
Fig. 5. Monument of Chopin, „Łazienki królewskie”, Warsaw (phot. M. Janicka 2011)

Można zauważyć, że rzeźby poza rolą dekoracyjną posiadają duże znaczenie kompozycyjne w całości założenia łazienkowskiego. Znajdują się w ważnych kompozycyjnie miejscach pełniąc rolę zarówno uzupełniającą całości założenia, jak i typowo plastyczną (ryc. 5).

MOSTY

W związku z tworzeniem dróg oraz z uwagi na liczne zbiorniki wodne przecinające park koniecznością stała się budowa mostów. Powstawały one jednocześnie z budową dróg. Pierwsze mosty wzniesiono za czasów Augusta były to dwa mosty chińskie i most z kamienia ciosowego przy Eremitorium. W 1777 r. zbudowano dwa mosty drewniane jeden przed białym domem i drugi na drodze koło Zazdrości. W tym czasie odbudowano także most koło pawilonu Łaźni przy Kordegardzie oraz trzy mosty na drogach prowadzących do Ujazdowa. W 1778 r. zbudowano most na drodze do Solca przy magazynie królewskim oraz przeprowadzono remont pięciu innych mostów. W tym czasie zaplanowano również

budowę trzech kolejnych. W 1784 r. czyli w czasie upiększania Pałacu na Wodzie jak i jego otoczenia rozpoczęto budowę mostu obrotowego dla wjazdu na wyspę po prawej stronie analogicznie do mostu znajdującego się po stronie lewej, wtedy ustawiono na obu tych mostach rzeźby czterech satyrów z latarniami [Niemojewski 1922].

Ryc. 6. Trójarkadowy most zamykający perspektywę widokową z Pałacu na Wyspie, Łazienki królewskie, Warszawa (fot. M. Janicka 2011)

Fig. 6. Three-arched bridge closing scene perspective from Palace on the Isle, „Łazienki królewskie”, Warsaw (phot. M. Janicka 2011)

Ryc. 7. Elewacja północna, Pałac na Wyspie, Łazienki królewskie, Warszawa (fot. M. Janicka 2011)

Fig. 7. North elevation, Palace on the Isle, „Łazienki królewskie”, Warsaw (phot. M. Janicka)

W latach 1779–1780 powstał most zwany królewskim znajdujący się nad kanałem na drodze Agrykoli, który w kilka lat później w związku z wykopaniem stawu północnego został powiększony do trzech arkad. W 1786 r. wprowadzono mostek drewniany łączący wyspę z zachodnim brzegiem stawu. Ostatnia przebudowa pawilonu Łaźni w latach 1792–1793 wzbogaciła jego dotychczasowy układ przestrzenny o dwa mosty kolumnadowe [Majdecki 1969] (ryc. 7).

Most chiński zniszczony w połowie XIX w. zdobił niegdyś skrzyżowanie Promenady Królewskiej z Drogą Chińską. Stanowił on rodzaj altany, opierającej się na wysokich słupach kamiennych. Jego główną funkcją była funkcja dekoracyjna i widokowa. Stojąc na tej budowli można było podziwiać widoki na okolicę. Most Chiński stanowił również dominantę jednej z dwóch osi kompozycyjnych Promenady królewskiej [Kwiatkowski 2000].

PODSUMOWANIE

Zarówno rzeźby, jak i mosty wplatają się w układ założenia pałacowo-parkowego Łazienek królewskich, silnie akcentując wybrane miejsca czy układy kompozycyjne. Forma integracji przyrody, sztuki i architektury nadaje założeniu charakterystyczny wydźwięk połączenia krajobrazowych naturalnych widoków z pięknem dzieła rąk ludzkich.

Łazienki królewskie z tego punktu widzenia są miejscem jako całościowe zjawisko, nie możliwe do wydzielenia na pojedyncze elementy. Mają one swoją tożsamość wynikającą z zespolenia charakteru, przestrzeni i architektury. Założenie należy do fizycznego otoczenia, a jednocześnie posiada społeczny, symboliczny i duchowy wymiar.

Duch miejsca Łazienek królewskich, dzięki zachowaniu układu przestrzennego oraz wartościom historycznym, zabytkowym i przyrodniczym, składa się na wartość identyfikacyjną tego miejsca. Silne oddziaływanie elementów sztuki i architektury poprzez ich odpowiednią kompozycję w całości założenia stanowi o wartości Łazienek królewskich na skalę krajową.

PIŚMIENNICTWO

- Kwiatkowski M., 2000. *Łazienki królewskie. Nowy przewodnik*. Atena, Warszawa.
- Majdecki L., 1969. *Łazienki przemiany układu przestrzennego założenia ogrodowego*. Rejestr ogrodów polskich, z. 7. PWN, Warszawa.
- Niemojewski L., 1922. *Łazienki królewskie oraz znajdujące się w nich dzieła sztuki*. Departament Sztuki MWRiOP, Warszawa.

LITTLE ARCHITECTURE FORM – IMPORTANT ACCENT OF SPATIAL
ARRANGEMENT OF „ŁAZIENKI KRÓLEWSKIE”

Abstract. „Łazienki Królewskie” in Warsaw are unique because of a multitude of small architectural forms. They form located in the heart of the city place of history of Polish culture and art woven into the scenery of the landscape garden. Clear, inspired by nature, spatial layout of the garden is heavily accented and sculptural representations of the small forms of architecture – bridges. Both the sculptural presentation and bridges are supplement of the whole compositional concept. Well known Artists inspired by ancient and Chinese art built a work of art, which with the harmonic connection to surrounding, turned the park into a place with symbolic and spiritual dimension impossible to separate.

Key words: Łazienki Królewskie, little architecture form, sculpture, bridge, composition